

Вольтер

Простак

*Часть сборника
Кандід: Філософські повісті*

Франсуа-Мари Аруэ Вольтер

Простак

«ОМІКО»

Вольтер Ф.

Простак / Ф. Вольтер — «ОМІКО»,

Молодик, який увесь час жив серед гуронів в Америці, сходить на берег у Нижній Бретані, де один священик та його сестра признають у ньому свого племінника. Оскільки він завжди наївно говорить те, що думає, і робить те, що бажає, як «справжній дикун», його називають Простак. Довіряючи своїй природній мудрості, не зіпсутій існуючими передсудами, він зазнає багато прикрих пригод, під час яких у своїх наївних здивуваннях висловлюватиме цілу низку суджень, сповнених великої розсудливості.

Содержание

Розділ перший	5
Розділ другий	9
Конец ознакомительного фрагмента.	10

Вольтер Простак Правдива історія,¹ добута з манускрипту панотця Кеснеля²

Розділ перший Як пріор монастиря Святої Гори і панна, сестра його, зустріли гуронця

Якось святий Дунстан,³ ірландець за національністю і святий за характером праці, виїхав з Ірландії на невеличкій горі до берегів Франції і доїхав таким чином аж до бухти Сен-Мало.⁴ Зійшовши на берег, він поблагословив свою гору, а вона зробила йому глибокий реверанс і тією ж дорогою повернулася до Ірландії.

Дунстан заснував на тому місці невеличкий пріорат і назвав його монастирем Гори; так він зветься й досі, як кожен про це знає.

Року 1689-го, ввечері 15 червня, абат де Керкабон, пріор монастиря Святої Гори, проходжувався берегом моря з панною Керкабон, своєю сестрою, щоб побути на свіжому повітрі. Пріор, уже доволі пристаркуватий, був добрий панотець, його любили сусіди, як раніше любили сусідки. Найбільше зажив він пошани за те, що був єдиною духовною особою, яку не треба було нести до ліжка після вечері з братією. Він досить ґрунтовно знав теологію і коли втомлювався від читання святого Августина,⁵ то розважав себе книгою Рабле:⁶ отже, всі говорили про нього добре.

М-ль де Керкабон, ніколи не будучи одружена, хоч мала до того велике бажання, на сорок п'ятому році зберігала ще свою свіжість, вдачу мала добру й чутливу; вона любила розважатись і була побожна.

Пріор мовив до сестри, дивлячись на море:

– Леле! Це тут наш бідолашний брат з любов'ю нашою невісткою сів 1669 року на фрегат «Ластівка», щоб їхати на службу до Канади: коли його не вбили, ми можемо сподіватися ще побачити його.

– Чи думаєте ви, – сказала м-ль де Керкабон, – що нашу невістку з'їли ірокези, як то говорили нам? Та певне, що коли б її не з'їли, вона повернулася б сюди. Я плакатиму за нею все своє життя; це була чарівна жінка, а наш брат, дуже розумний, напевне досяг би чималих успіхів у житті.

Зворушені обоє цими спогадами, побачили вони, що до Ренської бухти⁷ з припливом увійшов невеличкий корабель.

---

³ *Святий Дунстан* (925–988) – архієпископ Кентерберійський, зарахований до сану святих.

⁴ *Сен-Мало* – французький порт на узбережжі Бретані

⁵ *Святий Августин* (354–430) – християнський теолог і церковний діяч, родоначальник християнської філософи, історії, видатний представник західної патристики

⁶ *Рабле* – Франсуа Рабле (1495–1553) – французький письменник зрілого Відродження, ідеолог так званої «гуманістичної інтелігенції», яка опиралася на ідею абсолютної «освітньої» монархії 1532 р. з'являється його відомий роман «Гаргантюа», продовженням якого був «Пантагрюель». У цих романах стріли своєї сатири Рабле скеровує проти схоластичного виховання, правничої системи, надуживання в судах тощо. Політичний ідеал Рабле – «мудрий освічений гуманіст» – король Пантагрюель.

⁷ ...до Ренської бухти – річка Ренс у Франції, впадає до Ла-Маншу.

То були англійці, що приїхали продати деякі вироби своєї країни. Вони вистрибнули на землю, не глянувши ні на пана пріора, ні на його сестру, що дуже образилася за таку малу до неї увагу.

Не так зробив дуже огрядний молодик, що за один раз перестрибнув через голови своїх товаришів і спинився проти панни. Ще не навчений низько вклонятися, він хитнув їй головою. Обличчя його й убрання привернули до нього погляди брата й сестри: був він простоволосий і без панчіх; на ногах були легкі сандалі, а голову прикрашало довге волосся, заплетене в коси; короткий камзол облягав тонкий і гнучкий стан; вигляд він мав одважний і водночас лагідний. В одній руці тримав він невеличку пляшку барбадської горілки,⁸ а в другій – щось схоже на торбину, там була чарка і дуже смачні морські сухарі. Він досить доброю французькою мовою запропонував своєї барбадської горілки панні де Керкабон і її братові; випив з ними, змусив їх знову випити і все це з таким простим і природним виглядом, що брат і сестра були зачаровані. Вони запропонували йому свої послуги, питаючи його, хто він і куди їде. Молодик відповів їм, що не знає нічого, а взагалі дуже цікавий, що хоче подивитися, як виглядають береги Франції, що він приїхав сюди, а потім має намір повернутися. Прислухавшись до його вимови, пан пріор зрозумів, що юнак – не англієць, і дозволив собі запитати, з якої він країни.

– Я гуронець,⁹ – відповів йому молодик.

Мадемуазель де Керкабон, здивована й зачарована, що бачить гуронця, такого ввічливого до неї, запросила молодика вечеряти. Його не треба було просити двічі, й усі троє вирушили до монастиря Гірської Богоматері.

Низенька й кругленька панна пильно дивилася на нього своїми маленькими очима й час від часу говорила пріорові:

– Лице цього юнака має колір лілей і троянд. Яка біла шкіра у нього, хоч він і гуронець!

– Маєте рацію, сестро моя, – відповідав їй пріор.

Вона ставила сотні запитань, і мандрівник завжди відповідав на них дуже вдало.

Швидко поширилася чутка, що в монастирі є гуронець. Найкраще товариство з округи поквапилося піти туди на вечерю. Абат Сент-Ів прийшов туди зі своєю сестрою, молодою, сумірною бретонкою, дуже вродливою й дуже добре вихованою. Суддя і збирач податків були на вечері зі своїми дружинами. Чужинця посадили поміж м-ль де Керкабон і м-ль де Сент-Ів. Усі захоплено дивилися на нього, усі говорили з ним і всі одночасно розпитували його. Гуронця те не хвилювало; собі за девіз він, здавалося, взяв вислів мілорда Болінброка:¹⁰ «*Nihil admirare*»,¹¹ і врешті-решт від такого шуму терпець йому увірвався й він сказав досить спокійно:

– Панове, в моїй країні розмовляють по черзі. Як можу я відповідати вам, коли ви не даєте мені змоги вас вислухати?

Розум завжди на кілька хвилин отямлює людей: настала велика тиша. Пан суддя, що завжди зачаровував чужинців, хоч би де натрапляв на них, і був найбільший на всю округу розпитувач, сказав йому, широко роззявляючи рота:

– Пане, як ви зветесь?

– Мене завжди називали Простаком, – відповів гуронець, – в Англії це ім'я за мною залишилося, бо я завжди говорю відверто те, що думаю, і роблю все, що хочу.

– А як же, гуронцем буди, могли ви, пане, опинитися в Англії?

– Мене туди привезли. В одній бійці англійці взяли мене в полон, після того як я добре боронився, і англійці, дуже люблячи відважність і буди такі самі порядні люди, як і ми, запро-

⁸ Барбадська горілка – антильська горілка.

⁹ Гуронець – індіанець Північної Америки, гуронці заселяли Канаду до появи там французів.

¹⁰ Болінброк (1678–1751) – англійський міністр, філософ-деїст, приятель Вольтера.

¹¹ «*Nihil admirare*» (лат.) – «нічому не дивуватися» – вислів римського поета Горация.

понували мені або повернутися до своїх батьків, або поїхати до Англії; я погодився на останнє, від природи страшенно люблю подорожувати.

– Але ж, пане, – сказав суддя своїм урочистим тоном, – як могли ви отак покинути батька й матір?

– Я ніколи не знав ні батька, ні матері, – сказав чужинець.

Це зворушило товариство, і всі проказували:

– Ні батька, ні матері!

– Ми будемо йому замість них, – сказала господиня дому до свого брата пріора. – Який милий оцей пан гуронець!

Простак подякував їй з благородною і гордою сердечністю і дав зрозуміти, що не має потреби ні в чому.

– Я помічаю, пане Простак, – сказав поважний суддя, – що ви краще розмовляєте французькою мовою, ніж то властиво гуронцям.

– Один француз, – сказав той, – якого полонили за мого раннього дитинства в Гуронії й до якого я ставився з великою приязню, навчив мене цієї мови; я дуже швидко навчаюся того, чого хочу навчитися. Приїхавши до Плімута, я зустрів одного з ваших французів-утікачів, яких ви звете гугенотами,¹² не знаю вже чому. З ним я зробив деякий поступ у знанні вашої мови. І щойно я зміг вільно висловлюватися, поїхав подивитися на вашу країну, бо я таки люблю французів, коли вони не задають мені надто багато запитань.

Абат Сент-Ів, не зважаючи на це тонке попередження, запитав у нього, яка з трьох мов найбільше подобається йому: гуронська, англійська чи французька.

– Безперечно, гуронська, – відповів Простак.

– Чи ж це можливо?! – вигукнула м-ль де Керкабон. – Я завжди думала, що французька мова найкраща з усіх мов, після нижньобретонської.

Це призвело до того, що почали запитувати в Простака, як по-гуронському сказати «тютюн», і він відповів: «тайя»; як сказати «їсти», і він відповів: «ессентен». М-ль де Керкабон усе хотіла дізнатися, як сказати «кохати»; він відповів: «тровандер»¹³ – і доводив, не без видимої рації, що ці слова цілком варті відповідних їм французьких й англійських. Усім гостям здалося, що «тровандер» – дуже гарне слово.

Пан пріор, мавши в своїй книгозбірні гуронську граматику, що її подарував йому превелебний панотець Сагар Теодат,¹⁴ францісканець і вславлений місіонер, вийшов на хвилину з-за столу, щоб перевірити гуронця. Повернувся він задиханий від ніжності й радості й визнав Простака за справжнього гуронця. Потім трохи обміркували численність мов і погодилися, що, коли б не було пригоди з вавилонською вежею,¹⁵ всі на землі розмовляли б французькою мовою.

Суддя-розпитувач, який все ще трохи не довіряв новій людині, тепер відчув до нього глибоку пошану. Він розмовляв з ним чемніше, ніж раніше, чого Простак і не помітив.

М-ль де Сент-Ів дуже цікаво було знати, як кохаються в гуронському краї.

– Роблячи прекрасні вчинки, – відповів гуронець, – щоб сподобатися особам, які скидаються на вас.

Усі гості плескали в долоні і дивувалися. М-ль де Сент-Ів почервоніла й була дуже рада. М-ль де Керкабон теж почервоніла, але не була така рада; її трохи вколело, що ця гречність адресувалася їй; але вона була така добра, що прихильність до гуронця від цього зовсім не змінилася. Вона дуже добродушно запитала в нього, скільки коханих було в нього в Гуронії.

---

¹² Після скасування Нантського едикту багато французьких протестантів (гугенотів) покинули країну.

¹³ Усі ці слова справді гуронські. (Прим, авт.)

¹⁴ Превелебний панотець Сагар Теодат – католицький місіонер, який проповідував християнство серед гуронців, автор книги «Мандрівка країною гуронців» (1632) та словника гуронської мови.

¹⁵ Натяк на Вавилонську вежу і Вавилонське стовпотворіння (Буття, XI, 1–9)

– У мене була тільки одна, – сказав гуронець, – це м-ль Абакаба, приятелька моєї дорогої годувальниці. Очерет не такий стрункий, горностаї не такий білий, вівці не такі сумирні, орли не такі горді й сарни не такі легкі, як була Абакаба. Яюсь вона гналася за зайцем недалечко від нас, миль за п'ятдесят від нашої оселі; один погано вихований альгонкієць,¹⁶ що жив за сто миль далі, хотів відібрати у неї зайця; я дізнався про це, побіг туди, ударом палиці перекинув його на землю і, зв'язавши руки й ноги, привів його до ніг моєї коханої. Батьки Абакаби хотіли з'їсти його, та я ніколи не мав смаку до таких бенкетів. Я відпустив його на волю й узяв собі за друга. Абакабу так зворушив мій вчинок, що вона віддала мені перевагу над усіма своїми коханцями. Вона кохала б мене й досі, коли б її не з'їв ведмідь. Я скарав ведмедя, довго носив його шкуру, але це не втішило мене.

М-ль де Сент-Ів відчула таємне задоволення, дізнавшись, що Простак мав тільки одну кохану й що Абакаби вже нема на світі; але вона не стала розбиратися у причині свого задоволення. Усі втупили очі в Простака; усі хвалили його за те, що не дозволив своїм товаришам з'їсти альгонкійця. Немилосердний суддя, не мігши стримати своєї нестями розпитувача, так поширив свою цікавість, що хотів довідатись, якої релігії дотримується пан гуронець: чи вибрав він релігію англіканську, чи галліканську, чи гугенотську.

– Я дотримуюся своєї релігії, – сказав той, – як ви своєї.

– Леле! – вигукнула м-ль де Керкабон. – Я бачу, що ці нікчемні англійці не подумали навіть охрестити його.

– Та боже мій, – сказала м-ль де Сент-Ів, – як це може бути, хіба гуронці не католики? Хіба превелебні отці-езуїти не всіх їх навернули до віри?

Простак запевнив її, що в його країні ще нікого не навернули до віри, що ніколи справжній гуронець не міняв переконань і що в їхній мові нема навіть терміна, що означав би зрадливість. Ці останні слова надзвичайно сподобалися м-ль де Сент-Ів.

– Ми охрестимо його, ми охрестимо його, – говорила м-ль де Керкабон панові пріору. – Ви матимете честь зробити це, мій любий брате, а я рішуче хочу бути йому за хрещену матір; пан абат де Сент-Ів прийме його від купелі. То буде блискуча церемонія, про неї говоритимуть по всій Нижній Бретані, і це дасть нам навіки шану й повагу.

Все товариство повторювало за господинею:

– Ми охрестимо його!

Простак відповів, що в Англії людям дозволяють жити, як їм хочеться.¹⁷ Він заявив, що пропозиція зовсім йому не подобається і що гуронські закони куди кращі за закони Нижньої Бретані; нарешті, сказав, що другого дня від'їжджає. Випорожнили його пляшку з барбадською горілкою, і всі пішли відпочивати.

Коли Простака відвели до його кімнати, м-ль де Керкабон і її подруга м-ль де Сент-Ів не могли втриматися, щоб не зазирнути в широку замкову щілину і не подивитися, як сплять гуронці. Вони побачили, що він скинув ковдру з ліжка на підлогу й спить у найкращій на світі позі.

¹⁶ *Альгонкієць* – представник групи індіанських племен Північної Америки, яка сусидить із ірокезами

¹⁷ Вольтер сприймав Англію як країну свободи, релігійної толерантності, англійські порядки протиставляв французьким («Філософські листи», 1734)

Розділ другий Гуронець, прозваний простаком, дізнається про своїх батьків

Простак своїм звичаєм прокинувся ще на світанку на спів півня, якого в Англії й Гуронії називають «сурмачем дня». ¹⁸ Був він не такий, як чесне товариство, ще вилежувалося марно на ліжках, аж поки сонце обійшло половину свого кола, що не могло ні спати, ні вставати, що втрачало стільки дорогоцінних годин у цьому середньому між життям і смертю стані й потім ще скаржилося, що життя надто коротке.

Він виходив уже дві чи три милі, забив уже штук із тридцять дичини, коли, повернувшись, зустрів пана пріора і його скромну сестру, що прогулювалися в нічних ковпаках по садку. Він подав їм усю свою здобич і, витягти з-за сорочки маленький талісман, що завжди носив на шії, попросив узяти його на подяку за гостинність.

– Це все, що я маю найціннішого, – сказав він їм. – Мене запевняли, що я буду завжди щасливий, поки носитиму на шії цю маленьку річ, і я даю її вам, щоб ви завжди були щасливі.

Пріор і панна всміхнулися, зворушені простосердечністю Простака. Подарунок той склався з двох досить погано зроблених маленьких портретів, зв'язаних заяложеним ремінцем.

М-ль де Керкабон запиталася в нього, чи є в Гуронії художники.

– Ні, – сказав він, – цю дивну річ дала мені моя годувальниця; чоловік її дістав це, перемигши й роздягнувши кількох канадських французів, з якими ми ворогували, от і все, що я про це знаю.

Пріор уважно розглядав ті портрети; він змінився на обличчі, схвилювався, руки затремтіли.

– В ім'я Божої Матері Гори! – вигукнув він. – Мені здається, що це обличчя мого брата капітана і його дружини.

Панна, зворушено поглянувши на них, вирішила так само; обох охопило здивування й радість, змішана з журбою; обоє зворушилися, обоє плакали, серця в них трепетали, вони кричали, видирали одне в одного портрети, кожен з них брав їх і віддавав разів двадцять на секунду. Вони пожирали очима портрети й гуронця; вони розпитували його одне по одному й обоє разом, у якому місці, коли, як опинилися ці мініатюри в руках його годувальниці; вони погоджувалися, вони вираховували час після капітанового від'їзду; вони згадували, що мали від нього звістку, коли він був поблизу гуронської країни, і що відтоді вони нічого ніколи не чули про нього.

---

¹⁸ Вислів Шекспіра з трагедії «Гамлет»

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.